

GLASBENA UMETNOST

6. razred

Pripravila: Tamara Žnidaršič

INŠTRUMENTALNA IN VOKALNO-INŠTRUMENTALNA GLASBA

SONATA je večstavčna inštrumentalna skladba, ki se je oblikovala v 2. polovici 18. stoletja. Pomeni glasbeno obliko, ki je napisana za klavir solo ali katerokoli drugo glasbilo ob spremljavi klavirja – lahko pa je napisana tudi za godalni kvartet, klavirski trio, simfonični orkester ...

Najpomembnejši ustvarjalci sonat: Joseph Haydn, Wolfgang Amadeus Mozart, Ludwig van Beethoven, Johannes Brahms.

Prvi stavek sonate je navadno napisan v sonatni obliki.

SONATNA OBLIKA je glasbena oblika, ki se večinoma pojavlja v prvem stavku večstavčnih skladb. Zasnovana je na dveh vsebinsko različnih glasbenih temah in je sestavljena iz treh (včasih tudi štirih) delov.

1. del (EKSPozICIJA): Predstavita se obe temi; nista v isti tonaliteti – lestvici.
2. del (IZPELJAVA): Glasbeni temi se prepletata in spreminjata.
3. del (REPRIZA): Obe temi se vnovič predstavita vsaka zase; tokrat v isti tonaliteti – lestvici.
4. del – ne vedno (KODA): Vsebuje glasbeni material celotnega stavka.

SIMFONIJA je sonatni cikel za orkester in ima navadno štiri stavke. Beseda izvira iz grščine in pomeni 'zveneti skupaj'.

Najbolj znani ustvarjalci simfonij: Joseph Haydn, Wolfgang Amadeus Mozart, Ludwig van Beethoven, Peter Iljič Čajkovski, Gustav Mahler.

KONCERT je sonatni cikel za solista in orkester. Običajno ima tri stavke. Beseda sama izhaja iz italijanščine (concertare = tekmovati).

SAMOSPEV je skladba za glas in inštrumentalno spremljavo. Razvil se je ob koncu 19. stoletja. Spremljevalno glasbilo je navadno klavir, lahko pa tudi drugi inštrumenti ali orkester. V obdobju romantike je bil samospev zelo priljubljena glasbena zvrst. Tistega, ki poje samospeve, imenujemo solopevec.

Najpomembnejši ustvarjalci samospevov: Franz Schubert, Robert Schumann, Benjamin Ipavec (na območju današnje Slovenije).

OPERA je glasbeno-scensko delo. V njej nastopajo pevci solisti, zbor in orkester. Gre za posebno povezavo več različnih umetnosti: glasbe, poezije, dramatike, plesa ... Pri pripravi opere sodelujejo skladatelj, pevci, orkester, dirigent, koreograf, scenarist, režiser, kostumograf, plesalci in tudi libretist, ki napiše libreto.

- Libreto je besedilo za odrsko glasbeno delo. -

Libretist je avtor libreta.

Najbolj spevne solistične točke v operi se imenujejo arije.

MUZIKAL je glasbeno-scensko delo. Od opere se razlikuje v tem, da ima lahkotnejšo vsebino, vsebuje govorjene dialoge, več plesa in pevske točke, ki temeljijo na popularni ali jazzovski glasbi. Nastal je ob koncu 19. stoletja v Severni Ameriki, njegovo središče pa je bilo na Broadwayu v New Yorku. Še danes je Broadway eno najznamenitejših glasbenih gledališč, kjer lahko uživamo v poslušanju muzikalov.

Najbolj znani ustvarjalci muzikalov: George Gershwin, Leonard Bernstein, Andrew Lloyd Webber.

PROGRAMSKA IN ABSOLUTNA GLASBA

- Programska glasba: skladatelj spodbude in motive za nastanek glasbenega del dobiva iz vsakdanjega življenja, svoje notranjosti, likovne umetnine ali literature. Z glasbo slika različne prizore, podobe, človeške značaje in razpoloženja. TIPIČNI PRIMER je programska skladba Vltava, ki jo je napisal češki romantični skladatelj Bedrich Smetana. S tonskim slikanjem je skladatelj prikazal tok reke Vltave od njenih dveh izvirov do izliva v reko Elbo.
- Absolutna glasba: skladatelj pri nastajanju glasbenega dela misli na čisto glasbeno vsebino, zato se tudi naslovi tovrstnih skladb nanašajo na hitrost izvajanja (Allegro, Vivace) ali na glasbeno obliko (Rondo, Sonata, Koncert, Simfonija ...).

GLASBA ZA RAZLIČNE PRILOŽNOSTI

LJUDSKA GLASBA je glasba, ki nastaja že od davnih časov med preprostimi ljudmi – večinoma med nešolanimi glasbeniki. Obsega ljudske pesmi in ljudsko inštrumentalno glasbo, ki vključuje tudi ljudske plese. Značilno je, da avtorji ljudske glasbe NISO znani in tudi ne pomembni. Dolga stoletja se je prenašala preko ustnega izročila, danes pa je veliko pesmi že zbranih in zapisanih. Ljudske pesmi odsevajo podobo življenja in so nastajale kot odziv na dogodke v vsakdanjem življenju (uspavanke, ljubezenske, pivske, vojaške, žalostinke ...). Ljudsko glasbo izvajajo ljudski godci ali ljudski pevci, lahko pa tudi šolani glasbeniki na glasbila, ki jih najdemo v različnih orkestrih. Danes ljudska glasba ne nastaja več v taki obliki, kot včasih, ker čas omogoča nove možnosti in načine ustvarjanja v različnih zasedbah. Za ohranjanje ljudske dediščine so dandanes pomembne folklorne skupine, pa tudi številni skladatelji klasične glasbe, ki ljudsko glasbo priredijo na sodoben način ali jo uporabijo kot gradivo za svoja dela.

KLASIČNA ali UMETNIŠKA GLASBA je pojem, ki se pri nas večinoma nanaša na zahodno umetniško glasbo. Ustvarjajo jo skladatelji, izvajajo pa pevci in inštrumentalisti. Praviloma je natančno zapisana z notami. Njena umetniška vrednost se pokaže tako, da ostane cenjena in priljubljena skozi daljše zgodovinsko obdobje. Klasična glasba zahteva zbrano poslušanje. Ne najdemo je le v Evropi, temveč tudi drugod po svetu, a se zvočna slika od naše (Evropske) precej razlikuje – npr. sistem in zvočna slika na Kitajskem, ki temelji na pentatoniki.

POPULARNA GLASBA je pojem, ki se nanaša na številne glasbene zvrsti, ki so razširjene med različnimi družbenimi skupinami in na tržišču. Tovrstna glasba se širi z radiem, televizijo in internetom ter je prav tam tudi največkrat predvajana. Namenjena je množicam pogosto ne zahteva zbranega poslušanja. Popularne skladbe nemalokrat nimajo trajnejše vrednosti in hitro utonejo v pozabo, vsekakor pa v tej zvrsti kljub temu nastajajo umetniško vredna dela.

Najpopularnejši žanri popularne glasbe: pop, rock, rap, disco, techno, heavy metal, punk, house ...

JAZZ je ob koncu 19. stoletja nastal v New Orleansu. Gre za mešanico glasbe ameriških črncev in evropske glasbe. Značilni jazzovski inštrumenti so klarinet, trobenta, bobni, klavir in npr. kontrabas. Pomembna elementa jazzovske glasbe sta improvizacija ter pogosta uporaba sinkopiranega ritma. Večjo zasedbo, ki izvaja jazzovsko glasbo, imenujemo big band, manjšo (komorno) pa combo.

Najbolj znani jazzovski glasbeniki: Louis Armstrong, Glenn Miller, Benny Goodman.

→ Kaj pa jazz na Slovenskem?

Začetki segajo na začetek 20. stoletja, ko je tudi na našem območju nastal prvi jazzovski orkester Original jazz Nagode. Leta 1945 je Bojan Adamič ustanovil Plesni orkester Radia Ljubljana, ki se je po osamosvojitvi preimenoval v Big Band RTV Slovenija – pod tem imenom skupina ustvarja še danes. Eden najvidnejših predstavnikov slovenske jazzovske glasbe je bil Jože Privšek, ki se je v tujini mnogokrat predstavljal kot Jeff Conway ali kot Simon Gale.

PLESNA GLASBA predstavlja pojem, ki se nanaša predvsem na glasbo, napisano za spremljavo družabnih plesov ob živi ali posneti glasbi. Ples je človekovo izražanje z ritmičnim gibanjem telesa in je star toliko, kot je staro človeštvo – svoja čustva so z njim izražali že pripadniki starih civilizacij. Plese delimo glede na namen in s tem tudi na okolje, v katerem se odvijajo.

Ločimo:

- umetniške (balet, izrazni ples),
- športne,
- standardne,
- dvorne,

ljudske in tudi

- obredne plese.

S širjenjem računalnikov in elektronskih glasbil se je razvila elektronska plesna glasba, ki jo predvajajo v nočnih klubih, radijskih oddajah ali na različnih prireditvah mladostnikov. Pri izbiri, predvajanju in 'miksanju' posnete glasbe imajo pomembno vlogo DJ-ji (didžeji).

NARODNO-ZABAVNA GLASBA je glasba, ki združuje elemente ljudske in zabavne glasbe. Takšna, kot jo poznamo pri nas, je značilna predvsem za alpske dežele. Skladbe so pisane v ritmu polke (2/4 taktovski način) ali valčka (3/4 taktovski način). Najznačilnejše glasbilo v narodno-zabavni glasbi je harmonika (diatonična ali klavirska), v zasedbah pa najdemo še kitaro, kontrabas, trobento, klarinet in bariton. Najpopularnejši izvajalci narodno-zabavne glasbe pri nas: Ansambel bratov Avsenik, Ansambel Lojzeta Slaka.